

УДК 378.047:792:792.071.2.028

Михайло ЗАХАРЕВИЧ*кандидат мистецтвознавства, доцент,**генеральний директор Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка,**доцент кафедри організації театральної справи імені І. Д. Безгіна Київського національного**університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, м. Київ, Україна***e-mail:** shurka100@ukr.net**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
МАЙБУТНЬОГО АКТОРА У КОНТЕКСТІ ОСНОВНИХ
ПРИНЦИПІВ ТЕАТРУ**

У статті розглядається питання фахової підготовки майбутнього актора, а саме спрямування освітньо-педагогічного процесу на формування фахових компетентностей, що сприяють професійному та особистісному становленню молоді людини у творчому колективі і соціумі. Автор наголошує на необхідності формування фахових компетентностей у контексті основних принципів театру, визначених К.Станіславським.

Ключові слова: принципи, компетентності, фахова підготовка, потреби, актор, театр, освітній процес, особистість, освітнє середовище.

Мистецтво театру у всі історичні періоди відтворювало і художньо інтерпретувало проблеми суспільного та особистісного розвитку специфічними, притаманними йому засобами. У сучасних економічних та соціальних умовах театр набуває значення не лише як спосіб художнього відображення дійсності, але як стимул до пошуку шляхів особистісної та суспільної взаємодії у вирішенні проблем, що виникають у зв'язку з новими історичними реаліями. Оскільки актор є носієм специфіки театру, саме від нього у великій мірі залежить вирішення актуальних завдань, пов'язаних з розширенням сфери суспільного впливу театрального мистецтва. Виконання цих завдань, в свою чергу, вимагає пошуку нових підходів до фахової підготовки актора. Вимоги, що стоять перед сучасним театром зумовлюють необхідність якісних змін у процесі фахової підготовки майбутнього актора, потребуючи компетентісного підходу до формування особистих та професійних характеристик.

Поняття «компетентність» визначається як сформованість комплексу ціннісних потреб, професійних знань, умінь, навичок, тобто якісних характеристик та готовність фахівця до їх реалізації у рамках його компетенції, де поняття «компетенція», відповідно до

визначення науковців, слід розуміти як сукупність повноважень, що відповідають посадовим вимогам і відображаються в посадових інструкціях.

Дослідженням поняття компетентності, як характеристики професійної діяльності у галузі освіти займалися Н. Бібік, М. Головань, Е. Зеєр, М. А. Леонтьян, Н. Литвинова, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторський та ін., але його сутність кожним науковцем визначається по-різному:

- як обізнаність у певній галузі, набута упродовж фахової освіти, під впливом освітнього середовища, з використанням засобів неформальної освіти [10, 56–64];
- як сукупність особистісних якостей, навичок, здібностей, мотиваційних і ціннісних орієнтацій та готовність їх реалізувати у процесі професійної діяльності, як можливість успішної реалізації набутих умінь та навичок і природних задатків [5, 73–75];
- як сукупність особистісних характеристик і досвіду практичної діяльності у певній галузі, що обумовлюють готовність до вирішення проблем шляхом виконання необхідних функцій [2, 23–30];
- як поєднання знань, умінь і навичок, необхідних для професійної діяльності, конкурентноспроможність, наявність досвіду, здатність реалізувати на

практиці набуті теоретичні знання [6, 102–105];

- як сукупність характеристик особистості, що дає можливість здійснювати фахову діяльність у тій чи іншій галузі на високому якісному рівні [9, 18];
- як способи дій, що є найбільш результативними для успішного вирішення теоретичних і практичних завдань і вміщують, окрім діяльнісних навичок та умінь, мотиваційний, емоційно-вольовий компонент і досвід [4]; [5, 73–75];
- як сукупність базових знань, навичок та умінь, ключові кваліфікації [7].

Розглянувши зміст трактування поняття компетентності в наукових публікаціях, ми виявили спільні характеристики, що властиві для різних освітніх напрямів, у тому числі і для фахової підготовки актора. Професійні компетентності майбутнього актора охоплюють широкий спектр фахової і суспільної діяльності, їх реалізація вимагає використання професійних і особистісних характеристик, що формуються в процесі фахової підготовки і визначаються специфікою особливостями професійної діяльності актора.

Мета статті полягає в розкритті взаємозв'язку між специфічними особливостями театрального мистецтва і діяльності актора, основними принципами театру, визначеними К. Станіславським, та характером професійних компетентностей, які необхідно сформувати у процесі фахової підготовки майбутнього актора.

Реалізація принципів театру у навчальному процесі має забезпечуватися необхідними знаннями, професійно важливими особистісними якостями, професійними навичками та уміннями, що у професійному стандарті вищої освіти України рівня підготовки «бакалавр» за спеціальністю 026 «Сценічне мистецтво», подаються як компетентності, покликані найбільш повно і різносторонньо розкрити суспільне значення професії актора, сформувати мотиваційно-ціннісні характеристики фахової підготовки актора з метою їх реалізації у майбутній професійній і суспільній діяльності.

Тому, принципи театру є основними положеннями, що сприяють виявленню специфічних якостей мистецтва театру і реалізо-

вуються завдяки опануванню майбутнім актором необхідних професійних компетентностей.

Принцип у перекладі з латини – це початок, першооснова, тобто важливі, суттєві твердження або внутрішні переконання людини, моральні засади, що служать їй для керівництва у різних життєвих ситуаціях. У науці принципи можуть відображати найбільш характерні властивості наукової системи, завдяки яким реалізуються на практиці основні її завдання. Згідно з визначенням І. Павлова: «...наукова теорія повинна не тільки охоплювати весь існуючий матеріал, але й відкривати широкі можливості для подальшого вивчення і, з дозволу сказати, безкінечного експериментування» [8]. Система підготовки актора до професійної діяльності К.Станіславського відповідає необхідним вимогам І. Павлова щодо науковості теоретичного дослідження – це відкриття реально існуючих законів, практичне використання наукових досягнень, що відбувається за дотримання певних умов і дає можливість задовольняти потреби людини, а також подальший розвиток системи на базі попередніх відкриттів. Як наукова теорія, система К.Станіславського заснована на твердженнях, що мають визначення основних принципів театру, а саме:

- театр – мистецтво колективне;
- театр – мистецтво синтетичне, актор – носій специфіки театру;
- дія – основний матеріал театрального мистецтва;
- драматургія – ведучий компонент театру;
- творчість актора – основний матеріал мистецтва режисера;
- глядач – творчий компонент театру [4, 11–20].

Тому, освітній процес фахової підготовки майбутнього актора, має бути спрямований на опанування широкого кола компетентностей, що визначені нормативними документами і забезпечують практичну реалізацію принципів театру.

Оскільки, специфічною ознакою театрального мистецтва є колективна робота над творчим проектом, тобто виставою, актору, для успішної професійної реалізації, окрім професійних умінь, необхідно опанувати

навички взаємодії з усіма членами творчого колективу, які приймають участь у створенні вистави та її експлуатації. Професійні уміння та навички налагодження взаємодії у творчому колективі можуть реалізовуватися завдяки сформованості компетентностей, що розкривають принцип *театр – мистецтво колективне*, а саме: здатності приймати обґрунтовані рішення; здатності застосовувати знання на практиці; здатності спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатності спілкуватися іноземною мовою; здатності до використання інформаційних і комунікаційних технологій; уміння бути критичним і самокритичним; здатності працювати в команді; навичок міжособистісної взаємодії; здатності мотивувати людей та рухатися до спільної мети; здатності до ефективної діяльності в колективі у процесі створення синтетичного за своєю природою сценічного твору, здатності до керівництва роботою або участю у складі творчої групи в процесі його підготовки; здатності до спілкування в діалоговому режимі з широкою професійною та науковою спільнотою та громадськістю на теми сценічного мистецтва та виробництва, до взаємодії із представниками інших творчих професій; здатності до ініціювання інноваційних сценічних проєктів, фестивалів та конкурсів діяльності, пропагування кращих зразків національної та світової сценічної спадщини; здатності розповсюджувати знання про сценічне мистецтво та ділитися практичним досвідом різноманітними шляхами та засобами.

Для принципу синтетичності мистецтва театру характерним є поєднання різних видів мистецтв у одному і надання кожному з них характеру театральності, завдяки акторському мистецтву. Це вимагає від актора широкого спектру знань і розуміння специфіки кожного виду мистецтва та володіння засобами і компетентностями, що сприяють розкриттю принципу *театр – мистецтво синтетичне, актор – носій специфіки театру*: здатністю до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; знання та розуміння предметної галузі і специфіки професійної діяльності; здатністю до ефективної діяльності в колективі у процесі створення синтетичного за

своєю природою сценічного твору; здатністю до керівництва роботою або участю у складі творчої групи в процесі підготовки сценічного твору; здатністю оперувати новітніми інформаційними й цифровими технологіями в процесі реалізації художньої ідеї та осмислення творчого результату; здатністю до розуміння та оцінювання актуальних культурно-мистецьких процесів; здатністю співвідносити особисте розуміння художньої ідеї та твору із зовнішнім контекстом знання та розуміння предметної галузі і специфіки професійної діяльності.

Матеріалом, який використовує актор для своєї творчості є дія, що властиво лише театру. Актор, діючи на сцені, сам є одночасно інструментом власного виконавського мистецтва. Виконуючи творчі завдання, він має володіти необхідними компетентностями для успішної реалізації принципу театру *дія – основний матеріал театрального мистецтва*: здатністю до оперування специфічною системою виражальних засобів (пластично-зображальними, звуковими, акторсько-виконавськими, монтажно-композиційними, сценарно-драматургічними) при створенні та виробництві сценічного твору; здатністю до вибору відповідних творчому задуму засобів мистецького (сценічного) висловлювання; здатністю до професійного опанування змістовних (інформаційного, виразно-образного) рівнів сценічного твору; здатністю до розв'язання комплексних проблем в галузі сценічної інноваційної діяльності за глибокого переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та професійної практики;

Літературний твір, покладений в основу вистави, вміщує в собі вербальну інформацію про ідейний зміст, про характери майбутніх сценічних героїв, про їх взаємовідносини. Щоб проаналізувати текст п'єси та донести його зміст до глядачів, актору необхідно опанувати компетентності, що сприяють втіленню принципу *драматургія – ведучий компонент театру*: уміння працювати із мистецтвознавчою літературою, аналізувати твори літератури і мистецтва, користуючись професійною термінологією; вільно орієнтуватися у напрямках, стилях, жанрах та видах сценічного мистецтва, творчій спадщині видатних майстрів.

Принцип *творчість актора – основний матеріал мистецтва* заснований на його умінні спілкуватися, налагоджувати контакти, підкорюватися волі режисера у рамках творчого задуму, бути готовим до втілення авторських ідей.

Він розкривається через опанування таких професійних компетентностей як: здатність генерувати нові ідеї (креативність); здатність до творчого сприйняття світу та вміння відтворювати його в художніх сценічних образах; здатність генерувати задум та здійснювати розробку нової художньої ідеї та її втілення у творі сценічного мистецтва; здатність до критичного аналізу, оцінки та синтезу нових ідей у творчій і виробничій сферах сценічної діяльності; вміння виявляти та вирішувати проблеми.

Особливістю мистецтва театру є необхідність присутності глядача, під впливом якого відбувається «шліфування» вистави, перевіряється точність використання актором засобів виразності, та володіння компетенціями спрямованими на розкриття принципу *глядач – творчий компонент театру*: здат-

ність до публічної презентації результату власної творчої (інтелектуальної) діяльності; здатність до спілкування в діалоговому режимі з широкою професійною та науковою спільнотою, вербальної і невербальної трансляції творів сценічного мистецтва; здатність до взаємодії з представниками інших творчих професій; здатність розробляти і реалізовувати просвітницькі проекти з метою популяризації сценічного мистецтва, в тому числі і з використанням можливостей театральної преси, телебачення, Інтернету.

Отже, процес опанування майбутнім актором широкого кола професійних компетентностей у процесі фахової підготовки має бути спрямований на розкриття специфічної сутності принципів театру, сформульованих К. Станіславським і, оскільки мистецтво театру є сьогодні не лише засобом розваги, але і засобом вирішення соціальних проблем, відповідальність за якісний рівень фахової підготовки майбутнього актора, за опанування професійних компетентностей та їх реалізацію упродовж майбутньої професійної діяльності зростає і набуває суспільного значення.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. / Н. М. Бібік. — К.: К.І.С., 2004. — С. 47—53.
2. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України, 2008. — № 8. — С. 23—30.
3. Захава Б. Е. Мастерство актёра и режиссёра / Б. Е. Захава. — М. «Просвещение», 1978. 334 с., С. 11—20.
4. Зеер Э. Ф. Компетентностный подход к образованию [Электронный ресурс] / Э. Ф. Зеер. — Режим доступа: <http://www.ugorao.ru/>.
5. Леонтьян М. А. Поняття «компетенція» і «компетентність» у теорії освіти. [Електронний ресурс] / М. А. Леонтьян // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська Академія». Сер. : Педагогіка, 2012. — Т.188. Вип. 176. — С. 73—75. — Режим доступа: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_188_176_18.
6. Литвинова Н. В. Поняття «компетенція» і «компетентність» у працях сучасних педагогів / Н. В. Литвинова // Вісник Глухівського держ. пед. ун.- ту. Серія: Педагогічні науки, 2011. — Вип. 19. С. 102—105.
7. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики / О. Овчарук — К.: / К.І.С., 2003. — 296 с.
8. Павлов И. П. Избранные произведения / И. П. Павлов ; подборщ. ред. Х. С. Коштоянца. — М.: Госполитиздат, 1949. — 567 с.
9. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О. І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. — 2005. № 23. С. 18.
10. Хуторской А. В. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. — 2003. — № 2. — С. 56—64.

References

1. Bibik N. M. (2004). Kompetentnisnyi pidhid: refleksyvnyi analiz zastosuvannia. Kompetentnisnyi pidhid u suchasniy osviti: svitovyi dosvid ta ukrainiski perspektivi [Competency approach: reflexive application analysis. Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives]. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
2. Golovan M. S. (2008) Kompetencial kompetentnist: dosvid teorii, teoria dosvidu [Competence and competence: experience of theory, theory of experience]. Vyscha osvita Uukraini, № 8. [in Ukrainian].
3. Zahava B. E. (1978) Masterstvo aktera i rejissera [Mastery of the actor and director] Moskow: «Prosveschenie», 334. [in Russian].
4. Zeer E. F. Kompetentnosnyi podhod k obrazovaniiu. Retrieved from <http://www.ugorao.ru/>. [in Russian].

5. Leontian M. A. (2012) Poniattia «kompetencia» i «kompetentnist» u teorii osvity. [The notion of «competence» and «competence» in the theory of education] Naukovi praci Chornomorskogo derjavnogo universitetu im. Petra Mogily kompleksu «Kyivo-Mogilianska Akademia». Ser. : Pedagogika, T. 188. Vyp. 176. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_188_176_18 [in Ukrainian].
6. Litvinova N. V. (2011) Poniattia «kompetencia» i «kompetentnist» u praciah suchasnih pedagogiv [The notion of «competence» and «competence» in the writings of modern educators] Visnik Gluhivskogo derj. ped. un.-tu. Seria: Pedagogichni nauki. Vip.19. [in Ukrainian].
7. Ovcharuk O. (2003) Kompetentnosti iak kluch do onovlennia zmistu osvity. Strategiiia reformuvannia osvity v Ukraini. Rekomendacii z osvitnoi polityky. Kyiv, K.I.S., 296. [in Ukrainian].
8. Pavlov I. P. (1949). Izbrannie proizvedenia [Selected Works]; pod obsch. red. H. S. Koshtoianca. Moskow: Gospolitizdat, 567. [in Russian].
9. Pometun O. I. (2005) Formuvannia gromadianskoi kompetentnosti: pogliad z pozicii suchasnoi pedagogichnoi nauky. [Formation of civic competence: a view from the standpoint of modern pedagogical science]. Visnik program shkilnyh obminiv. № 23 [in Ukrainian].
10. Hutorskoj A. V. (2003). Kluchevie kompetentnosti kak component lichnostno-orientirovannoi paradigmy obrazovania [Key Competencies as a Component of the Personality-Oriented Education Paradigm]. Narodnoe obrazovanie. №2 [in Russian].

Захаревич М. В. Формирование профессиональных компетентностей будущего актера в контексте основных принципов театра

В статье рассматривается вопрос профессиональной подготовки будущего актера, а именно направление образовательно-педагогического процесса на формирование необходимых компетентностей, что способствуют профессиональному и личностному становлению молодого человека в творческом коллективе и в социуме. Автор настаивает на необходимости формирования профессиональных компетентностей в контексте основных принципов театра, определенных К. Станиславским.

Ключевые слова: принципы, образовательный процесс, профессиональная подготовка, потребности, актер, театр, образовательный процесс, личность, образовательная среда.

Zaharevich M. Formation of professional competences of the prospective actor in the context of the main principles of the theater

The article deals with the issue of the professional training of the prospective actor, namely, the direction of the educational and pedagogical process to the formation of professional competencies that contribute to the professional and personal formation of a young person in the creative community and society. The author emphasizes the necessity of forming professional competencies in the context of the main principles of the theater defined by K. Stanislavsky.

The article substantiates the influence of theatrical art on the formation and development of inter-social and interpersonal relations in different historical periods, and the theater's importance for addressing the problems of communication deficit, which are very relevant for the present stage of social development. The author considers ways of solving these problems by means of theatrical art. As their formation takes place during the period of professional preparation of the future actor for the professional activity in the higher educational institutions of our country, the author raises the question of finding new pedagogical approaches to its implementation. The article proposes to focus on the formation, within the program of professional training of a wide range of professional competencies, which will enable to develop not only the professional qualities of a specialist but also their personal characteristics and will contribute to the disclosure of the content of the main principles of the theater. According to the author, these events will have a positive effect on the personal formation of a young person in the creative community and society as well as on the implementation of opportunities for interaction between the theater and society.

Key words: principles, competence, professional training, needs, actor, theater, educational process, personality, educational environment.

Стаття надійшла до редколегії 15.09.2017